

Yıl: 2, Sayı: 5, Aralık 2015, s. 141-158

INESJOURNAL
ULUSLARARASI EĞİTİM BİLİMLERİ DERGİSİ
THE JOURNAL OF INTERNATIONAL EDUCATION SCIENCE

Ömer KEMİKSİZ¹

İLKÖĞRETİM TÜRKÇE SÖZLÜKLERİN 7. SINIF TÜRKÇE DERSİ ÖĞRENCİ ÇALIŞMA KİTABINDAKİ “KELİMEDE ANLAM” ETKİNLİKLERİNDE KULLANILABİLİRLİĞİNİN İNCELENMESİ

Özet

Türkçe derslerinin en önemli işlevi öğrencilerin temel dil becerilerinin geliştirilmesidir. Bu amacın gerçekleştirilmesinde ders kitaplarında yer verilen metinler önemli bir yer tutar. Metinlerin öğrencilerin okuma-anlama becerilerini geliştirmesinin yanında onların kelime hazinelerini zenginleştirme gibi bir fonksiyonu da vardır. Bu sebeple ders kitaplarına alınacak metinlerin öğrencilerin kelime dünyasına katkı sunacak şekilde olmasına dikkat edilmelidir. Öğrencilerin metinde anlamını bilmediği kelimeler için başvuracağı en önemli kaynak olan sözlüklerin de aynı özenle hazırlanması şarttır. Bu çalışmada Cem Veb Ofset tarafından hazırlanan 7. Sınıf Türkçe dersi öğrenci çalışma kitabındaki kelime anlam etkinliklerinde öğrencileri sözlük kullanmaya yönlendiren kelimeler tespit edilmiş, daha sonra bu kelimelerin ilköğretimler için hazırlanan Türkçe sözlüklerde ne sıklıkla yer aldığı belirlenmiştir. Nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi ile gerçekleştirilen çalışmada rastgele seçilen on adet okul sözlüğü değerlendirmeye alınmıştır. Çalışmanın bulgularına göre incelenen okul sözlüklerinin genel olarak etkinliklerdeki kelimelere yer verdiği ve öğrenciler tarafından kullanılmasının uygun olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türkçe öğretimi, metin, etkinlik, kelime anlam, sözlük.

EXAMINATION OF USEFULNESS OF THE ELEMENTARY TURKISH DICTIONARIES FOR THE ACTIVITIES OF THE MEANING IN THE WORDS IN SEVENTH GRADE TURKISH LESSON TEXTBOOK

Abstract

The most important function of Turkish lessons is to improve students' main language skills. In performing these important functions, the text in the textbooks has important place. In addition to the improve students' reading and understanding skills, the texts have the function of enriching their vocabulary. In this respect, it should be paid attention on selecting the texts supporting the students' vocabulary. Moreover, the dictionaries should

¹ Arş. Gör., Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü, okemiksiz@bartin.edu.tr

be prepared carefully since they are the resources that the students examine in order to find the means of the unknown words. In the present study, the words directing the students to the dictionaries in the activities of the means in the words in the textbook designed by Cem Veb Ofset were identified. Then, the frequency of taking place of these words in the dictionaries prepared for elementary students was determined. In the study designed based on document analysis as a type of qualitative research, ten school dictionaries were selected randomly and examined. In the light of the findings of the present study, the words in the activities usually took place in school dictionaries and they are suitable for the students to be used.

Key Words: Teaching Turkish, text, activity, meaning in the words, dictionary.

GİRİŞ

Bireyin içinde yaşadığı toplumla sağlıklı ilişkiler kurabilmesi insanlar arası iletişimin temel aracı olan dilin doğru kullanılmasına bağlıdır. Anadili derslerinin en önemli hedeflerinden biri kendini ifade edebilen, duygu ve düşüncelerini karşındakilere sağlıklı şekilde aktarabilen bireylerin yetişmesini sağlamaktır. Bu amacı gerçekleştirmenin yolu ise kendini ifade etmenin temeli olan “söz”ün gücünün farkına varmaktan geçmektedir. Bireylerin bahsedilen bu gücü verimli şekilde kullanabilmeleri ise sahip oldukları kelime hazinesiyle doğrudan ilgilidir. Bu bakımdan öğrencilerin sahip oldukları kelime hazinesi, temel dil becerileri olarak adlandırılan okuma, dinleme, konuşma ve yazma öğrenme alanlarındaki başarıyı etkileyecek olan ve üzerinde önemle durulması gereken konulardan biridir.

Farklı kaynaklarda sözcük/kelime dağarcığı, söz varlığı, söz serveti gibi kavramlarla da karşılanan ve “kişinin bildiği, anladığı ve kullandığı kelimelerin tamamı” (Akyol ve Temur, 2009:195), “bireyin öğrenme yaşantısı sonucunda bellekte depolanan birikimi” (Özbay ve Melanlıoğlu, 2008:33); “bir dilin bütün kelimeleri; bir kişinin veya bir topluluğun söz dağarcığında yer alan kelimeler toplamı” (Korkmaz, 2010:144) şeklinde ifade edebileceğimiz kelime hazinesi, öğrencinin okuduğunu anlamadaki başarısını önemli derecede etkileyen bir unsurdur. Sever (2011:15)’e göre öğrenmenin büyük ölçüde okumaya bağlı oluşu söz dağarcığı-öğrenme ilişkisini etkili kılmaktadır. Okuma sürecinde bir metni okuyan kişinin metinde anlamını bilmediği kelimelerin sayısının artması anlamasını olumsuz yönde etkileyecektir. Hatta anlamını bilmediği kelime sayısının fazlalığıyla okuduğunu anlama arasında ters bir orantı olduğu söylenebilir (Çiftçi ve Çeçen, 2013:336). Okuduğunu anlama başarısının yanı sıra kelime hazinesinin zenginliği, sosyal iletişim açısından da önemlidir. Günün büyük bir çoğunluğunu konuşarak ve dinleyerek geçiren insanların bu süre içerisinde kendilerini anlatma ve başkalarını anlama gibi iki önemli görevi vardır. Toplumsal hayattaki anlama-anlatma dengesinin sağlanabilmesinde de kelime dağarcığının ve ortak kelime dünyasının önemli bir yeri vardır. Bu sebeple bireyin kelime hazinesindeki fakirlik, sağlıklı bir iletişimi de olumsuz şekilde etkileyecektir. Konuyla ilgili olarak Elbir ve Yıldız (2013:257) zengin bir kelime hazinesine sahip bireylerin daha fazla kelimeyle düşündüklerini, düşüncelerini akıcı, tutarlı bir şekilde karşındakilere ilettiklerini, buna karşın kelime hazinesi fakir olanların ise az kelime ile düşünüp konuştukları için vermek istedikleri mesajı doğru bir şekilde veremediklerini belirtmişlerdir. Bu açıdan kelime hazinesinin zenginliği kişinin düşünce dünyasının zenginleşmesi açısından da önemlidir (Tosunoğlu, 1999:72).

İlköğretim Türkçe Sözlüklerin 7. Sınıf Türkçe Dersi Öğrenci Çalışma Kitabındaki “Kelimedede Anlam” Etkinliklerinde Kullanılabilirliğinin İncelenmesi

Sözcük öğretimi, çocuğun doğumundan sonraki ilk aylarda dil öğretimiyle birlikte yapılır (Yıldız ve Okur, 2010:758). Bireylerin doğdukları andan başlayarak edindikleri kelimelerden oluşan kelime dağarcığı, resmî öğretim süreciyle birlikte artarak gelişimini sürdürür (Yaman, 2010: 736). Öğrenciler, günlük hayatta karşılaştıkları, çevrelerinden, televizyondan duydukları kelimeleri dağarcıklarına katarlar. İhtiyaçları doğrultusunda başkalarıyla anlaşmak için bunları kullanırlar. Öğrenimleri sırasında karşılaştıkları kelimeler ise onların akademik ve kültürel gelişiminde oldukça etkilidir (Arı, 2013:341-342).

Sözcük dağarcığı, bir bireyin zihninde yer bulan sözcüklerin tamamı; aktif sözcük dağarcığı ise, günlük yaşamında duygu, düşünce ve isteklerini dile getirirken kullandığı sözcük kadrosudur. Bu bakımdan sahip olunan sözcük dağarcığı, bireyin eğitim hayatında, sosyal yaşamında, karşılaştığı sorunları çözebilmesinden çevresindekilerle iletişimine kadar yaşam kalitesini etkileyen önemli bir unsurdur. Bireyin yaşamında bu çerçevede yer bulan, hayatın her aşamasında belirleyici bir işlev gören sözcük dağarcığının zenginleştirilmesi de büyük önem taşımaktadır (Göçer, 2015:18).

Öğrencilerin kelime hazinelerinin zenginleştirilmesi denildiğinde akla ilk gelen ders hiç kuşku yok ki Türkçe dersleri olmaktadır. Bu da bu derse giren Türkçe öğretmenlerine önemli sorumluluklar yüklemektedir. Ancak öğretmenlerin bu sorumluluklarını hakkıyla yerine getirebilmelerinde Türkçe ders kitaplarına alınan metinlerin ve öğrenci çalışma kitaplarındaki etkinliklerin öğrencilerin kelime dünyasına katkı sunacak şekilde hazırlanmasında titiz davranılması son derece önemlidir.

Yapılandırıcı anlayış esas alınarak ilköğretim okulları için hazırlanan Türkçe dersi öğretim programlarında da öğrencilerin kelime hazinesinin geliştirilmesine özel önem verilmiştir. Bu programların “Genel Amaçlar” bölümünde geçen şu ifadeler doğrudan kelime hazinesinin zenginliğine vurgu yapması bakımından önemlidir:

Öğrencilerin; metinler arası okuma becerilerini geliştirerek *söz varlığını zenginleştirmek* (MEB, 2009:12).

Öğrencilerin; okuduğu, dinlediği ve izlediğinden hareketle, *söz varlığını zenginleştirerek* dil zevki ve bilincine ulaşmaları; duygu, düşünce ve hayal dünyalarını geliştirmeleri (MEB, 2006:4).

Doğrudan kelime hazinesine vurgu yapan bu genel amaçların yanında “Öğrencilerin, duygu, düşünce ve hayallerini sözlü ve yazılı olarak etkili ve anlaşılır biçimde ifade etmeleri; Türkçeyi, konuşma ve yazma kurallarına uygun olarak bilinçli, doğru ve özenli kullanmaları (MEB, 2006:4); öğrencilerin Türkçeyi sevmelerini, doğru, güzel ve etkili kullanmalarını sağlamak (MEB, 2009:12) amaçlarının da dolaylı olarak kelime dağarcığına dikkat çektiği söylenebilir. Zira belirlenen bu amaçların gerçekleştirilmesi öğrencilerin kelime bilgisiyle yakından ilişkilidir. Türkçe dersi öğretim programlarının kazanımlar bölümünde de temel dil becerilerine bağlı olarak söz varlığıyla ilgili çok sayıda kazanıma yer verilmiştir. Programlardaki bu kazanımları birlikte değerlendirdiğimizde kelime hazinesinin öğrencilerin hem anlama (dinleme-okuma) hem de anlatma (konuşma-yazma) becerilerinin gelişiminde önemli olduğu muhakkaktır. Karatay (2007:146) da bu konuda kelime dağarcığı zengin bireylerin, okuma, dinleme, konuşma ve yazma becerilerini daha etkili kullanmalarının doğal olduğunu dile getirmiştir. Bu sebeple anadili derslerinde öğrencilerin kelime bilgilerinin geliştirilmesine dönük

çalışmalara yer verilmesi şarttır. Bu çalışmaların nasıl yapılacağı sorusu ise tartışmanın farklı bir boyutunu oluşturmaktadır.

Öğrencilerin kelime hazinelerinin geliştirilmesi noktasında ders içi ve hatta ders dışı etkinliklerde farklı tekniklerin kullanılması önemlidir. Gunning (2006; akt. Akyol, 2008:210-211) ise bu tekniklerin kullanılmaya başlanmasından önce cevaplanması gereken bazı sorular olduğunu belirtmiş ve bu soruları şu şekilde açıklamıştır:

1. Kelimenin özelliği nedir? Çok kullanılan bir kelime mi? Soyut veya somut bir kelime mi? Nadiren veya normal olarak kullanılan bir kelime mi? Teknik bir kelime mi? Birden çok anlamı var mı?
2. Hangi tür veya miktarda öğrenci ön bilgisine ihtiyaç vardır? Bu kelime daha önceden ne düzeyde tanınmaktadır? Kavramsal olarak kelime hakkında çocukların bilgileri var fakat kelimenin etiketini mi bilmiyorlar? Etiketini biliyorlar ancak kavramsal bilgileri mi eksik? Kelime hakkında hiç bilgileri yok mu?
3. Öğrenciler bu kelimeyi nasıl kullanacaklar? Okudukları hikâye açısından oldukça önemli ve çok kullanılan bir kelime mi? Sadece çocukların kelimeyi duyunca hatırlamaları mı, yoksa kelimenin yazı ve konuşma dilinde kullanılması mı isteniyor?

Bu tür soruların sorulması kelime öğretiminde hangi kelimelerin nasıl öğretileceğinin önemli olduğunu göstermekte ve kelime etkinliklerinde sistematik bir çalışmanın gerekliliğini ortaya koymaktadır. Göğüş (1978: 363), öğrenilecek sözcüklerin başlıca okuma parçalarından, özgür okuma yapıtlarından, yazma ödevlerinden, konuşmalardan, ders programlarından (terimlerden) çıkarılması gerektiğini belirtmiş, buna gerekçe olarak buralardaki kelimelerin kendi doğal kullanım ortamı içinde ve anlam sınırlarının belli olduğunu dile getirmiştir. Ünal (2006:66) ise “Öğrenciden henüz metinle karşılaşmadan yani metni dinleyip okumadan önce, ev çalışması olarak kelimelerin, deyimlerin, terimlerin, söz öbeklerinin anlamlarını, sözlüklerden bulup yazmaları, ezberlemeleri istenmemelidir. Kelimenin metin içindeki anlamı iyice kavranılmadan, kelimeleri cümlede kullanma çalışmaları yaptırmaktan kaçınılmalıdır.” düşüncesiyle kelime öğretimini metin temelli bir anlayışla ele almıştır. Karadağ ve Kurudayıoğlu (2010:425) da benzer bir anlayışla eğitim açısından kelime hazinesine etki eden en önemli unsurlardan birinin ders kitapları olduğunu, bu sebeple ders kitaplarının titizlikle hazırlanmasının önem taşıdığını vurgulamışlardır. Teknolojik gelişmeler ışığında, öğrencilerin kelime hazinelerini geliştirmeye çalışmanın öğrenmeyi de eğlenceli hâle getireceğini söyleyen Karatay (2007:150), bu amacı gerçekleştirmek için bilgisayar programlarından ve oyunlardan yararlanılmasını tavsiye etmiştir. Güneş (2014:241-245) kelime tanıma, öğrenme ve zihinsel sözlüğü geliştirmede yeni kelimeleri tanıma, kelimelerin anlamını keşfetme, kelimenin anlamını metinden bulma ve kavram haritası gibi tekniklerin kullanılabilirliğini belirtmiştir. Akyol ve Temur’a (2009:204) göre kelime öğretiminde en etkili yol anlamlı çalışmalar yapmaktır. Çünkü anlamlı etkinlikler, öğrencilerin tecrübelerini kullanmasına fırsat vermekte, onları öğrenim sürecinde analiz etmeye ve derinlemesine düşünmeye yönlendirmektedir. Bunun sonucunda da öğrenci bilgileri uzun dönem beleğe daha etkili şekilde aktarmaktadır. Calp (2010:267) kelimelerin anlamlarının öğretiminde, kelimenin temsil ettiği kavramın tanımlanmasında temel olan özelliklerin ortaya konması; kavrama örnek olan ve olmayanların sunulması; öğrencilere, verdikleri örneklerin doğru ya da yanlış olduğu konusunda bilgi verilmesi; öğretilen kelimelerin belirli aralıklarla kullandırılarak tekrar ettirilmesinin önemine dikkat çekmiştir. Demir (2006:223)’e göre

İlköğretim Türkçe Sözlüklerin 7. Sınıf Türkçe Dersi Öğrenci Çalışma Kitabındaki “Kelimedede Anlam” Etkinliklerinde Kullanılabilirliğinin İncelenmesi

öğrencilerin aktif kelime dağarcığını artırıcı bir teknik olarak soru-cevap tercih edilebilir; çünkü bu teknik öğrencinin konuşturulması esasına dayanmaktadır.

Öztürk ve Otluoğlu (2001; akt. Göçer, 2009:1035), öğrencilerin kelime dağarcığını geliştirmek amacıyla bağlam (kontekst) ipuçlarından faydalanma, sözlük kullanma ve yapısal analiz yapma şeklinde üç teknik kullanılabilceğini belirtmektedir. Öğrenciler bilinmeyen kelimeleri bağlamdan hareketle anlamlandırırken dört farklı ortamla karşılaşabilir: (a) *yanıltıcı bağlam* (öğrenciye hedef kelimenin anlamını yanlış gösteren bağlam); (b) *yönlendirmeyen bağlam* (öğrenciye hedef kelimenin anlamına özgü ipucu sunmayan bağlam); (c) *genel bağlam* (öğrenciye hedef kelimenin genel kategorisi hakkında ipucu sunan bağlam); (ç) *yönlendirici bağlam* (öğrenciyi özellikle hedef kelimenin doğru ve özel anlamına yönlendiren bağlam (Yaman, 2010:736). Türkçe dersi öğrenci çalışma kitaplarındaki kelime etkinliklerin çok büyük bir bölümünde öğrencilerin kelimelerin metin içindeki kullanımını dikkate alarak kelimenin anlamı üzerine tahmin yürütmeleri amaçlanmaktadır. Yine bu tür etkinliklerde kullanılan “anahtar kelimeler” uygulaması da birbiriyle ilişkili kelimelerin öğretilmesi noktasında faydalı olabilecek çalışmalardır.

Okul sözlükleri, kelime öğretimi etkinlikleri denildiğinde öğrencilerin kullandıkları en önemli materyallerin başında gelmektedir. Yaman ve Dağtaş (2014:1590)’a göre öğrencilerin kelime hazinelerini geliştirmelerinin bir yolu sözlüklerden amaca uygun bir şekilde faydalanmalarını ve sözlüklere yönelik olumlu tutum geliştirmelerini sağlamaktır. Bundan dolayı öğrenciler için hazırlanan sözlüklerin bu amaca hizmet edecek şekilde düzenlenmesinde büyük yarar vardır.

Kelime Hazinesinin Geliştirilmesinde Sözlüklerin Önemi

Anlamı bilinmeyen kelimelerin anlamlarını bulmak için temel başvuru kaynağı olan sözlük, Aksan (2003:75) tarafından “Bir dilin (ya da birden çok dilin) söz varlığını, söyleyiş biçimleriyle, yazımlarıyla veren, bağımsız biçimbirimleri temel alarak bunların, başka öğelerle kurdukları söz öğeleriyle birlikte anlamlarını, değişik kullanımlarını gösteren bir söz varlığı kitabı” şeklinde tanımlanmaktadır. Dilin temel söz varlığının yer aldığı sözlükler, milletlerin kültür, duygu ve düşünce belleğinin yazılı kaynağıdır. Bu temel eserler kültür, edebiyat ve eğitim açısından oldukça önem taşırlar. Bu özellikleri dolayısıyla sözlüklerin, bilimsel ölçütlere göre ve insanların öğrenme ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde düzenlenmesi gerekir (Karadüz, 2009:639). Sözlükler, temel söz varlığını barındırdıklarından onları “kelimeleri koruyan/saklayan” nesnelere şeklinde de düşünebiliriz. Bu da onların bir dilin varlığını sürdürmesindeki ve gelişmesindeki yerini göstermesi bakımından önemlidir.

Çocuğun anadili eğitimi sırasında anlamını bilmediği sözcüklerle karşılaşacağı muhakkaktır. Çocuk, öncelikli olarak metinlerde geçen ya da öğretmen tarafından kullanılan yeni sözcüklerin anlamını bağlamdan hareketle çıkarsamaya çalışacaktır. Bunda başarılı olmadığı takdirde, kullanması gereken en güvenilir ve kullanışlı kaynak “sözlük”tür. (Yılmaz ve Koçmar, 2009:81). Sözlüklerin hem güvenilir hem de kullanışlı olması ise onu kullanacak öğrencilerin seviyesine uygun olarak hazırlanmasını gerektirmektedir. Bunun için de eğitici kaygıların ön plana çıkarılarak ticari kaygıların ortadan kaldırılması şarttır. Öğrenci ilgi ve ihtiyaçlarını dikkate almayan bir anlayışla hazırlanan sözlüklerin öğrencilere faydalı olması bir yana onların kelime öğrenimini olumsuz etkileyeceği unutulmamalıdır. Okur (2011:1514)’a göre ilköğretim okulları için hazırlanan sözlükler, o dili kullanan milletin geleceği olan çocukların sözcük hazinelerinin gelişmesi açısından önemlidir. Bir ilköğretim sözlüğü, hedef aldığı kitlenin

özelliklerini göz önünde bulundurarak, ne kadar özenle hazırlanırsa o milletin çocuklarının söz dağarcığı ve kavram gelişimi de o kadar zenginleşir.

İlköğretim öğrencilerinde, metnin anlamının tam olarak elde edilmesi açısından bilinmeyen kelimelerin anlamlarının çözülmesi için sözlüğe bakma, davranış hâline dönüştürülmelidir. Sözlük yardımıyla anlamı çözülen kelime ya da söz varlığı unsurunun öğrencilerin söz varlığının bir parçası olma ihtimali artmaktadır. Öğrencilerin sözlüğe bakma davranışı, kelimelerin birden çok anlamının kavranmasına ve hatta deyimsel kullanımlarını görmesine imkân tanıdığı için, söz varlığı gelişimi için son derece hayatidir (Güzel ve Karadağ, 2010:450). Yaman (2010:738)'a göre de sözlük kullanmak, öğrenciyi metinden uzaklaştırmakta; kelimenin anlamını öğrenmeye zaman ayırmasını sağlayarak onu anlama etkinliğine güdülemektedir. Diğer yandan kelimenin metin içindeki anlamının yanı sıra diğer anlamlarının da öğrenilmesine olanak tanır. Sözlük kullanmanın öğrenciler için zevkli bir iş olduğunu belirten Göğüş (1978:368), öğrencinin bilmediğini öğreneceği bir kaynağı kullanabilmekten dolayı güven duygusunun da gelişeceğini dile getirmiştir.

Öğrencilerin kelime hazinesinin gelişiminde bu denli bir öneme sahip olan sözlüklerin uygun şekilde hazırlanmasının hizmet edeceği amaçları Göçer (2001:400) şu şekilde belirtmiştir:

- Öğrencilerin ve Türk halkının Türkçeyi daha iyi öğrenmesi, günlük hayatında doğru kullanmasına katkıda bulunmak.
- Özellikle ilköğretimin ilk yıllarında öğrencilerin sözlük kullanmayı öğrenerek bir iş başarmış olmanın sevincini yaşamalarını sağlamak; daha başka işler başarabileceği öz güvenini oluşturmak.
- Sözlük kullanma yeteneğinin bilgi kazanmaya etkisini sezdirerek öğrencileri yardımcı ders kitaplarını kullanmaya alıştırmak ve özendirmek; yardımcı kaynakların yararına inandırmak.
- Türkçenin öğrenilmesinde karşılaşılan zorlukların kolayca aşılmasını sağlamak; doğru öğrenme ve öğrenilenlerin yerinde kullanımını sağlamak.
- Sözlüklerin baş kısmına temel ve pratik bilgilerin konulmasıyla her Türk ferдинin dilimizle ilgili önemli bilgi ve kuralları öğrenmesini sağlamak.
- Kelimelerin kullanımını bir yapı içinde göstermek için verilen örnekler vasıtasıyla öğrencinin ve halkın şiir, hikaye, roman... gibi türlerle Türk dilinin inceliğini ve etkileyici güzelliğini tanımalarını sağlamak.
- Bilmediği bir şeyi nereden ve nasıl öğreneceğini (kaynak eser kullanımını) öğrenen öğrencinin problem çözme yeteneği de gelişir. Karşılaştıkları problemleri çözebilecek anlayışa eriştirmek.

Yukarıdaki amaçlar dikkate alınarak hazırlanacak sözlüklerin hitap edeceği kitleyi de dikkate alması gerekir. Bunun için ilköğretim düzeyindeki öğrencileri hedef kitle olarak belirleyen sözlüklerin sahip olması gereken birtakım nitelikler söz konusudur. Bu nitelikleri Akyüz (1988; akt. Çeçen, 2002:74-76) şu maddeler altında sıralanmıştır:

1. Okul sözlükleri bir kelimeler listesi gibi değil, bizzat o hâliyle de zevkle okunabilir bir kitap gibi düşünülmesi, açıklamalar olabildiğince anlaşılır olmalıdır.

İlköğretim Türkçe Sözlüklerin 7. Sınıf Türkçe Dersi Öğrenci Çalışma Kitabındaki “Kelimedede Anlam” Etkinliklerinde Kullanılabilirliğinin İncelenmesi

2. Okul sözlükleri bol örnekli, madde başlarına verilen karşılıklar mümkün olduğunca tek kelimelik olmalı ve eş anlamlılar sıralanmalıdır.
3. Alıntı ve örnekler millî ve önemli yazarlar ve eserlerden yapılmalıdır.
4. Bazı örneklerin, açıklamaların, kelimelerin tekrarından kaçınmamak gerekir.
5. Okul sözlüklerinin boyutları çok küçük olmamalı fakat bir cildi de geçmemelidir.
6. Sözlükler iyi kağıda basılmalı, dikişli, ciltli, renkli olmalıdır.

Karadağ (2011:197), ilköğretim sözlüklerinde bulunması gereken en önemli niteliklerden birinin işlevsellik olduğunu dile getirmiş; sözlerin karşılıkları verilirken ilgili yaş düzeyinin algılama seviyesinin dikkate alınması, açıklamalar yapılırken öğrencilerin sahip olabileceği söz varlığından hareket edilmesi, öğrencilerin anlama ve anlatım özelliklerinin bilinmesi ve anlam birimlerinin buna göre oluşturulması gerektiği üzerinde durmuştur. Bütün bu nitelikleri birlikte düşündüğümüzde sözlük hazırlamanın ciddi bir iş olduğunu, sözlük hazırlayacakların da yaptıkları bu çalışmayla çocukların kelime öğrenimine katkı yapacakları gerçeğini unutmamaları gerektiğini söyleyebiliriz.

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

7. sınıf Türkçe dersi öğrenci çalışma kitabındaki kelimedede anlam etkinliklerinde öğrencilerin sözlük kullanmasını gerektiren kelimelerin ilköğretim için hazırlanan Türkçe sözlüklerde yer alma durumunu tespit etmeyi amaçlayan bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi kullanılmıştır. Araştırılması hedeflenen olgu veya olayla hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsayan (Yıldırım ve Şimşek; 2011:187) doküman incelemesi, Karasar'a (2005:183-184) göre belli bir amaca dönük olarak, kaynakları bulma, okuma, not alma ve değerlendirme işlemlerini kapsar ve genel tarama ile içerik çözümlemesi olarak iki ayrı amaçla kullanılabilir.

Araştırmanın Örnekleme

Çalışmada Cem Veb Ofset tarafından hazırlanan ve Millî Eğitim Bakanlığı tarafından 2011-2012 eğitim öğretim yılından itibaren 5 yıl süre ile ders kitabı olarak kabul edilen 7. Sınıf Türkçe dersi öğrenci çalışma kitabı örneklem olarak seçilmiştir. Çalışma kitabındaki etkinliklerde öğrencilerin sözlük kullanmasını gerekli kılan kelimelerin İlköğretim Türkçe Sözlüklerde yer alıp almadığını tespit etmek amacıyla piyasada satışta olan ve bu çalışma için rastgele seçilen 10 adet okul sözlüğü incelemeye alınmıştır. İncelenen sözlüklere yönelik çeşitli bilgiler Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1. Çalışmada İncelenen İlköğretim Türkçe Sözlükleri

Sözlüğün Adı	Yayınevi	Yayın Yılı	Yazar(lar)ı	Sayfa Sayısı
Türkçe Sözlük	İlk Adım Yayınevi	2015	Sebahattin Özafşar	352
İlköğretim Türkçe Sözlük	Gönül Yayıncılık	2012	Eren Kaçmaz	474
İlköğretim Türkçe Sözlük	Kare Yayınları	2010	Metin Cengiz Münevver Cengiz	390

İlköğretim Türkçe Sözlük	İnkılâp Kitabevi	2008	Komisyon	368
İlköğretim Türkçe Sözlük	Şenyıldız Yayınevi	-	Aykut Şenyıldız	448
İlköğretim Türkçe Altın Sözlük	Altın Kitaplar Yayınevi	2015	Hüseyin Kuşçu	415
İlköğretim Türkçe Sözlük	Bordo Siyah Yayınları	2014	Şöhret Baltaş Evrin Gökalp	429
İlköğretim Türkçe Sözlük	Bilgi Yayınevi	2009	Komisyon	463
Ortaokul Türkçe Sözlük	Arkadaş Yayınevi	2014	Ali Püsküllüoğlu	474
İlköğretim Türkçe Sözlük	Damla Yayınevi	2015	Şerif Benekçi	512

Araştırma Soruları

7. sınıf Türkçe derslerindeki kelimedede anlam etkinliklerinde öğrencilerin sözlük kullanmasını gerekli kılan etkinliklerdeki kelimelerin okul sözlüklerinde yer alma durumunu tespit etmek amaçlı bu çalışmanın araştırma soruları şu şekilde oluşturulmuştur:

1. 7. Sınıf Türkçe dersi etkinliklerinde öğrencilerin sözlük kullanmasını gerektiren kelimeler hangileridir ve bu kelimelerin öğretiminde hangi yönergeler uygulanmıştır?
2. 7. Sınıf Türkçe dersi etkinliklerinde öğrencilerin sözlük kullanmasını gerektiren kelimelerin ilköğretimler için hazırlanan Türkçe sözlüklerde yer alma sıklığı nasıldır?

BULGULAR

Çalışmanın bu bölümünde elde edilen bulgulara araştırma sorularından hareketle değinilecektir.

1. Araştırma Sorusuna Yönelik Bulgular

Araştırmanın 1. sorusu olan “7. Sınıf Türkçe dersi etkinliklerinde öğrencilerin sözlük kullanmasını gerektiren kelimeler hangileridir ve bu kelimelerin öğretiminde hangi yönergeler uygulanmıştır?” sorusuna ilişkin bulgular Tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 2. 7. Sınıf Türkçe Dersi Öğrenci Çalışma Kitabındaki Etkinliklerde Sözlük Kullanmanın Tavsiye Edildiği Kelimeler ve Etkinlik Yönergeleri

Metin	Kelimeler	Yönergeler
Kütüphaneler	saadet, diyar, çehre, kerpiç, mesut, ıstırap, felsefe, <u>keyif</u> , kâinat, mabet	Aşağıdaki tabloda karışık olarak verilen harflerden anlamlı kelimeler oluşturunuz. Daha sonra bu kelimeleri, verilen anlamların başındaki noktalı yerlere yazınız. Kelimelerin anlamlarını sözlükten kontrol ediniz. (s.17)
Yazar ve Okuyucu	mektup, yankı, yapay, öncü	Dinlediğiniz metinde geçen aşağıdaki altı çizili kelimelerin anlamlarını tahmin ederek yazınız. Daha sonra tahminlerinizin doğruluğunu sözlükten kontrol ediniz. (s.23)
Elektronik Posta	millî, ahlak, <u>kutsal</u> , gönenceç, uygarlık, ulus	Metinde geçen aşağıdaki kelimelerin metindeki anlamlarını tahmin ederek aşağıdaki tabloya bitişik eğik yazıyla yazınız. Daha sonra sözlükten kelimelerin anlamlarını bularak tahminlerinizin doğruluğunu kontrol ediniz. (s.39)

İlköğretim Türkçe Sözlüklerin 7. Sınıf Türkçe Dersi Öğrenci Çalışma Kitabındaki “Kelimedede Anlam” Etkinliklerinde Kullanılabilirliğinin İncelenmesi

Türk Dili	usul, ülkü, potansiyel, <u>kutsal</u> , teşkilat, kamuoyu, boyunduruk, bilinç	Dinlediğiniz metinden hareketle aşağıdaki kelimelerin anlamlarını tahmin ediniz. Daha sonra sözlük anlamlarını yazınız. (s.47)
Bir Fincan Kahve	destan, hatır, tüccar, <u>keyif</u> , konak, cezve, tiryaki, kallavi, töre	Kelimelerin anlamlarıyla ilgili tahminlerinizi yazınız. Sözlük kullanarak tahminlerinizin doğruluğunu kontrol ediniz. (s.61)
Kırkpınar’a Adını Veren Kırk Yiğit	fethetmek, pazı, <u>şafak</u> , yenişmek	Aşağıdaki kelimelerin sözlükteki anlamlarına bakınız. Kelimelerin sözlükte birinci sırada verilen anlamlarını yazınız. Bu kelimeleri cümle içinde kullanınız. (s.68)
Karagöz Baba İle Hacivat Usta	ganimet, han, hisar, ırgat, bayındırlık, medrese, nakkaş, çekül	Aşağıdaki kelimelerin anlamlarını tahmin ediniz. Tahminlerinizi sözlükten kontrol ediniz. (s.71)
Zamanı Kazanmak Veya Kaybetmek	harikulade, azamet, servet, bahtsız	Aşağıdaki kelimelerin anlamlarını tahmin ederek yazınız. Daha sonra sözlükten kelimelerin anlamlarını kontrol ediniz. (s.89)
Van Gölü’nün Şafağı	alaimisema, mahlukat, saban, <u>şafak</u> , firdolayı, billur	Kelimelerin anlamlarıyla ilgili tahminlerinizi yazınız. Sözlük kullanarak tahminlerinizin doğruluğunu kontrol ediniz. Bu kelimelerle birer cümle kurunuz. (s.100)
Rodin’dan Aldığım Ders	alicenap, iptidai, etüt, mafsal, stüdyo	Aşağıdaki cümlelerde altı çizili kelimelerin anlamlarını tahmin ediniz. Daha sonra kelimelerin anlamlarını sözlükten bularak tahminlerinizle karşılaştırınız. (s.139)
Turan Oflazoğlu İle Sohbet	suret, figür, müsamere, dram, tragedya, özdeşlik, filozof, yozlaşmak	Aşağıdaki kelimelerin metindeki kullanımlarından hareketle anlamlarını tahmin ediniz. Daha sonra kelimelerin sözlük anlamlarını yazınız. (s145)

Tablo 2’deki bilgilere göre 7. Sınıf Türkçe dersindeki etkinliklerde öğrencilerin 11 çalışmada sözlük kullanması gerekli görülmüştür. Bu çalışmalarda öğrencilerin toplam 72 kelimenin anlamını sözlük yardımıyla öğrenmesi tavsiye edilmiştir. Bu kelimelerden *kutsal*, *keyif* ve *şafak* iki farklı etkinlikte yer alan kelimeler olarak dikkat çekmiş, böylece öğrencilerin yıl içinde 69 farklı kelimenin anlamı için sözlüğe başvurması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bu 69 kelimenin çok büyük bir kısmı isim türü kelimelerden oluşmuş, fiil türünde yalnızca 3 kelimenin (fethetmek, yenişmek, yozlaşmak) öğretimi gerçekleştirilmiştir.

Öğrencilerin kelimelerin anlamlarına sözlükten bakmalarını gerektiren etkinliklerde en fazla kelime öğretimi “Kütüphaneler” adlı metnin işlenişinden sonra gerçekleştirilmiştir. Bu etkinlikte öğrenciler 10 kelime için sözlüğe yönlendirilmişlerdir. Bu etkinliği öğrencilerin 9 kelime için sözlüğe yönlendirildiği “Bir Fincan Kahve” metninin etkinliği takip etmiştir. “Yazar ve Okuyucu” ile “Kırkpınar’a Adını Veren Kırk Yiğit” metinlerinin etkinlikleri öğrencileri 4 kelime için sözlüğe yönlendirerek çalışma kitabındaki etkinlikler içinde en az kelime öğretiminin yapıldığı çalışmalar olarak öne çıkmıştır.

Öğrencilerin sözlük kullanarak kelime öğrenmesine dayalı 11 etkinliğin 9’unda öncelikle metnin bağlamından hareketle kelimenin anlamını tahmin etme, ardından bu tahminlerin doğruluğunu sözlükten kontrol etme şeklinde bir sıralama izlenmiştir. Öğrencilerin kelimelerin geçtiği cümleleri bularak kelimelerin anlamları üzerine düşünmeleri, tahmin yürütmeleri, en

sonunda sözlüğe başvurarak tahminlerinin doğruluğunu kontrol etmeleri kelime öğretimi çalışmalarını eğlenceli bir oyuna dönüştürebilecek olması bakımından önemlidir. Türkçe Dersi (1-5. Sınıflar) Öğretim Programı'nda öğrenme- öğretme sürecinin aşamalarının anlatıldığı bölümde “Anlamı Bilinmeyen Kelimelerle Çalışma” başlığı altında “Dinleme ve okuma sırasında öğrencilerden, anlamını bilmedikleri kelimeleri belirlemeleri istenmelidir. Kelimelerin anlamlarını kendinden önce veya sonra gelen kelimeye, kelimenin içinde geçtiği cümleye, metne ve görsellere bakarak tahmin etmeleri istenmelidir. Tahminler kontrol edilmeli, yanlış tahminlerde öğrenciler arkadaşlarına sormaya ya da sözlüğe bakmaya yönlendirilmelidir.” (MEB, 2009:152) ifadelerine yer verilmiş, kelime öğretiminde öncelik bağlamdan hareketle tahmin yürütmeye verilmiştir. Tahmin etme çalışmalarının dışında öğrenci çalışma kitabındaki etkinliklerin birinde öğrenciler doğrudan sözlük kullanmaya yönlendirilirken bir diğer etkinlikte çalışma kitabının ilgili bölümünde anlamları verilmiş olan ve harfleri karışık şekilde düzenlenen kelimelerin anlamlarla eşleştirilmesi uygulaması gerçekleştirilmiştir.

Sözlük yardımıyla kelime öğretimi etkinliklerinde öğrenilen kelimelerin cümle içinde kullanılması şeklindeki çalışmalara ise 7. Sınıf derslerinde çok az yer verildiği tespit edilmiştir. Tablo 2’de de görüldüğü gibi bu tür bir çalışmaya 11 etkinliğin sadece 2’sinde yer verilmiştir. Bu açıdan bir kelimenin birden fazla anlama gelebileceği dikkate alındığında kelimeleri örnek cümleler içinde kullanmaya yönelik etkinliklerin sayısının artırılması önem taşımaktadır.

2. Araştırma Sorusuna Yönelik Bulgular

Araştırmanın 2. sorusu olan “7. Sınıf Türkçe dersi etkinliklerinde öğrencilerin sözlük kullanmasını gerektiren kelimelerin ilköğretimler için hazırlanan Türkçe sözlüklerde yer alma sıklığı nasıldır?” sorusuna ilişkin bulgular Tablo 3’te gösterilmiştir.

Tablo 3. 7. Sınıf Türkçe Dersi Öğrenci Çalışma Kitabındaki Etkinliklerde Sözlük Kullanımını Gerektiren Kelimelerin İlköğretim Türkçe Sözlüklerde Yer Alma Durumu

Kelimeler (alfabetik)	Yayınevi										Toplam
	İlk Adım	Gönül	Kare	İnkılâp	Şenyıldız	Altın	Bordo Siyah	Bilgi	Arkadaş	Damla	
Ahlak	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	10
Alaimisema	-	+	-	-	-	+	-	-	+	-	3
Alicenap	-	+	-	+	+	+	+	-	+	+	7
Azamet	-	+	-	+	-	+	+	+	+	+	7
Bahtsız	-	-	+	+	-	-	+	+	+	-	5
Bayındırlık	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0
Bilinç	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	9
Billur	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	9
Boyunduruk	-	+	+	+	-	+	+	+	+	+	8

İlköğretim Türkçe Sözlüklerin 7. Sınıf Türkçe Dersi Öğrenci Çalışma Kitabındaki “Kelimedede Anlam” Etkinliklerinde Kullanılabilirliğinin İncelenmesi

Cezve	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	10
Çehre	-	+	+	-	+	+	+	+	+	+	8
Çekül	-	+	+	+	+	+	-	+	+	+	8
Destan	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	10
Diyar	+	-	+	+	-	-	+	+	+	+	7
Dram	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	10
Etüt	-	+	+	+	-	+	+	+	+	+	8
Felsefe	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	9
Fethetmek	+	-	+	-	-	+	+	+	+	+	7
Fırdolayı	-	-	-	+	-	+	-	-	+	-	3
Figür	+	-	+	+	+	-	+	+	+	-	7
Filozof	+	-	+	+	-	+	+	+	+	+	8
Ganimet	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	10
Gönenç	+	-	+	+	+	-	+	+	+	+	8
Han	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	10
Harikulade	+	-	+	+	-	+	+	+	+	-	7
Hatır	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	9
Hisar	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	9
Irgat	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	10
Istırap	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	10
İptidai	-	-	-	+	+	-	-	-	+	+	4
Kâinat	+	-	-	+	+	+	+	+	+	+	8
Kallavi	-	-	-	+	+	+	-	-	+	-	4
Kamuoyu	-	+	-	+	+	+	+	+	+	-	7
Kerpiç	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	10
Keyif	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	9
Konak	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	10
Kutsal	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	10
Mabet	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	10
Mafsal	-	-	+	+	+	+	+	+	+	+	8
Mahlukat	-	-	-	+	-	-	+	+	+	-	4
Medrese	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	10
Mektup	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	9
Mesut	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	10
Millî	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	10
Müsamere	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	9

Nakkaş	+	-	-	+	+	+	+	+	+	+	8
Öncü	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	10
Özdeşlik	+	-	-	-	-	-	-	+	-	-	2
Pazı	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	10
Potansiyel	-	-	-	+	+	+	-	+	-	+	5
Saadet	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	9
Saban	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	9
Servet	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	10
Stüdyo	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	10
Suret	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	10
Şafak	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	10
Teşkilat	-	-	+	+	+	-	+	+	+	+	7
Tiryaki	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	10
Töre	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	10
Tragedya	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0
Tüccar	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	9
Ulus	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	10
Usul	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	10
Uygarlık	+	+	+	-	-	+	+	+	+	+	8
Ülkü	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	9
Yankı	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	10
Yapay	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	10
Yenişmek	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	1
Yozlaşmak	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	9
Toplam	43	46	53	61	51	58	59	62	64	57	

Tablo 3'teki verilerden hareketle 7. Sınıf Türkçe dersi öğrenci çalışma kitabındaki etkinliklerde öğrencileri sözlük kullanmaya yönlendiren 69 kelimenin incelenen okul sözlüklerinde yer alma durumuna yönelik sayısal bilgiler Tablo 4'te gösterilmiştir.

Tablo 4. 7.Sınıf Türkçe Dersi Öğrenci Çalışma Kitabındaki Etkinliklerde Sözlük Kullanımını Gerektiren Kelimelerin İncelenen İlköğretim Türkçe Sözlüklerin Kaç Tanesinde Yer Aldığına Dair Sayısal Bilgiler

Kelimeler	Kaç sözlükte yer verildiği
ahlak, cezve, destan, dram, ganimet, han, ırgat, ıstırap, kerpiç, konak, kutsal, mabet, medrese, mesut, millî, öncü, pazı, servet, stüdyo, suret, şafak, tiryaki, töre, ulus, usul, yankı, yapay	10
bilinç, billur, felsefe, hatır, hisar, keyif, mektup, müsamere, saadet, saban, tüccar, ülkü,	9

İlköğretim Türkçe Sözlüklerin 7. Sınıf Türkçe Dersi Öğrenci Çalışma Kitabındaki “Kelimedede Anlam” Etkinliklerinde Kullanılabilirliğinin İncelenmesi

yozlaşmak	
boyunduruk, çehre, çekül, etüt, filozof, gönenç, kâinat, mafsalsal, nakkaş, uygarlık	8
alicensap, azamet, diyar, fethetmek, figür, harikulade, kamuoyu, teşkilat	7
bahtsız, potansiyel	5
iptidai, kallavi, mahlukat	4
alaimisema, firdolayı	3
özdeşlik	2
yenişmek	1
bayındırlık, tragedya	0

Tablo 4'e göre 7. Sınıf Türkçe dersi öğrenci çalışma kitabındaki etkinliklerde öğrencileri sözlük kullanmaya yönlendiren 69 kelimenin 27 tanesine (% 39.13) incelemeye alınan okul sözlüklerinin tamamında yer verilmiştir. 69 kelimedenden 13 tanesi (% 18.84) okul sözlüklerinin dokuz tanesinde yer alırken, 10 tanesi (% 14.49) de sekiz okul sözlüğünde yer almıştır. Çalışma kitabındaki kelimelerden okul sözlüklerinin yedisinde yer verilen kelime sayısı 8 (% 11.59) iken, sözlüklerin beş tanesinde rastlanan kelime sayısı ise 2 (% 2.90) olmuştur. Etkinliklerdeki 3 kelime (% 4.35) dört, 2 kelime (% 2.90) üç, 1 kelime (% 1.45) de iki okul sözlüğünde tespit edilmiştir. Çalışma kitabında yer alan “yenişmek” fiiline incelenen sözlüklerin yalnızca bir tanesinde yer verilirken “bayındırlık” ve “tragedya” kelimeleri hiçbir sözlükte yer almamıştır. Ancak bu kelimelerden “tragedya” kelimesinin eş anlamlısı “trajedi”ye bahsi geçen sözlüklerin dokuz tanesinde yer verildiği belirlenmiştir. Bu da öğrencilerin kelimenin anlamına eş anlamlısından hareketle ulaşmalarını sağlaması bakımından önemlidir. Yine hiçbir sözlükte yer almayan “bayındırlık” kelimesinin eksiz hâli “bayındır”a da dokuz sözlükte yer verilmiştir. Bu durumun öğrencilerin sözlükte yer alan kelimedenden hareketle etkinlikte istenen kelimeye ulaşmalarını sağlayabileceği düşünülebilir. Benzer bir durum “mahlukat” kelimesi için de geçerlidir. Bu kelimenin yer almadığı altı sözlükten dördünde kelimenin tekil hâli olan “mahluk” kelimesi geçmektedir. Yine öğrencileri “özdeşlik” kelimesinin anlamına götürebilecek “özdeş” kelimesinin de “özdeşlik” kelimesine yer vermeyen sekiz sözlüğün yedisinde yer aldığı belirlenmiştir. Benzer bir durum “bahtsız” kelimesi için de geçerlidir. Bu kelimenin yer almadığı beş sözlüğün dördünde kelimenin kök hâli olan “baht”a yer verilmiştir.

Tablo 4'e göre çalışma kitabındaki iki farklı etkinlikte öğrencilerin sözlük kullanmaya yönlendirildiği kelimelerden “keyif” dokuz, “kutsal” ve “şafak” da on sözlükte yer alarak sözlüklerde sıkça yer alan kelimeler olarak dikkat çekmişlerdir. Etkinliklerdeki kelimelerden fiil türünde olan üç kelimedenden “yozlaşmak” dokuz, “fethetmek” yedi sözlükte bulunurken “yenişmek” fiilinin yalnızca bir sözlükte yer aldığı tespit edilmiştir.

Çalışmada değerlendirmeye alınan ilköğretim Türkçe sözlüklerin etkinliklerdeki kelimeleri ihtiva etmelerine yönelik bulgular Tablo 5'te gösterilmiştir.

Tablo 5. İncelenen İlköğretim Türkçe Sözlüklerin Çalışma Kitabındaki Etkinliklerde Sözlük Kullanımını Gerektiren Kelimelere Yer Verme Sıklığı

Sözlüğün Adı	Yayınevi	Kelime Sayısı	Yüzde
Türkçe Sözlük	İlk Adım Yayınevi	43	% 62.31
İlköğretim Türkçe Sözlük	Gönül Yayıncılık	46	% 66.66
İlköğretim Türkçe Sözlük	Kare Yayınları	53	% 76.81
İlköğretim Türkçe Sözlük	İnkılâp Kitabevi	61	% 88.40
İlköğretim Türkçe Sözlük	Şenyıldız Yayınevi	51	% 73.91
İlköğretim Türkçe Altın Sözlük	Altın Kitaplar Yayınevi	58	% 84.05
İlköğretim Türkçe Sözlük	Bordo Siyah Yayınları	59	% 85.50
İlköğretim Türkçe Sözlük	Bilgi Yayınevi	62	% 89.85
Ortaokul Türkçe Sözlük	Arkadaş Yayınevi	64	% 92.75
İlköğretim Türkçe Sözlük	Damla Yayınevi	57	% 82.60

Tablo 5'teki bulgulara göre Arkadaş Yayınevi tarafından hazırlanan Ortaokul Türkçe Sözlük, etkinliklerdeki 69 kelimedenden 64'üne yer vererek ilk sırada yer almıştır. Bu eseri 69 kelimenin 62'sinin yer aldığı Bilgi Yayınevi'nin İlköğretim Türkçe Sözlük'ü ile 61'inin yer aldığı İnkılâp Kitabevi'nin İlköğretim Türkçe Sözlük'ü takip etmiştir. Bordo Siyah Yayınları tarafından hazırlanan İlköğretim Türkçe Sözlük 59 kelimeye yer verirken Altın Kitaplar Yayınevi'nin İlköğretim Türkçe Altın Sözlük'ü 58 kelimeye yer vermiştir. Damla Yayınevi tarafından yayımlanan İlköğretim Türkçe Sözlük'te de etkinliklerdeki kelimelerden 57 tanesine rastlanmıştır. Buna göre incelenen ilköğretim Türkçe sözlüklerinden altı tanesi etkinliklerdeki kelimelere % 80 ve üzerinde yer vermiştir. Bu durum öğrencilerin kelimedede anlam etkinliklerinde anlamını aradıkları kelimelere rahatlıkla ulaşmalarını sağlayabilecek olması bakımından önemlidir.

Kare Yayınları'nın İlköğretim Türkçe Sözlük'ü 69 kelimenin 53'üne, Şenyıldız Yayınevi'nin İlköğretim Türkçe Sözlük'ü ise 51 tanesine yer vermiştir. Etkinliklerdeki kelimelerin daha az yer aldığı eserler ise Gönül Yayıncılık'ın İlköğretim Türkçe Sözlük'ü (46 kelime) ile İlk Adım Yayınevi'nin Türkçe Sözlük'ü (43 kelime) olmuştur.

Elde edilen bu bulgulara göre çalışma kapsamında değerlendirmeye alınan ilköğretim Türkçe sözlüklerin 7. Sınıf Türkçe dersi öğrenci çalışma kitabındaki kelime öğretimi etkinliklerinde genel olarak kullanılmaya uygun olduğu söylenebilir.

SONUÇ, TARTIŞMA ve ÖNERİLER

Dil öğretiminde amaç birtakım kuralların öğrencilere ezberletilmesi değil dilin günlük hayattaki işlevselliğinin ortaya konulması olmalıdır. Öğrencinin okul dışına çıktıktan sonra kullanmayacağı bilgilerin, onun hafızasında uzun süre kalıcı olması beklenemez. Türkçe öğretiminin en önemli konu başlıklarından biri olan kelime öğretiminde de öğrencilere ders içi etkinliklerde çok fazla kelime öğretmek yerine, onlara yeterli sayıda ancak kalıcı olabilecek

İlköğretim Türkçe Sözlüklerin 7. Sınıf Türkçe Dersi Öğrenci Çalışma Kitabındaki “Kelimedede Anlam” Etkinliklerinde Kullanılabilirliğinin İncelenmesi

nitelikte kelime öğretmek daha yararlı olacaktır. Bu nedenle ders kitaplarındaki metinlerin öğrencilerin kelime hazinelerine katkı sağlayacak şekilde ele alınması önemlidir.

Metinlerin işlenmesinden sonra gerçekleştirilen anlamı bilinmeyen kelimelerle çalışma etkinliklerinde öğretilecek kelime sayılarının öğrencide bıkkınlık oluşturmamasına özen gösterilmelidir. Bu araştırma için incelenen öğrenci çalışma kitabındaki kelimedede anlam etkinliklerinde bir defada en az 4, en fazla 10 kelimenin anlamının sözlük yardımıyla bulunması uygulaması gerçekleştirilmiştir. Yine bu tür çalışmalarda öğrencilerin ilgisini canlı tutabilmek adına farklı uygulama şekilleriyle kelime öğretimi yapılabilir. Öğrencinin kelimelerin anlamını tahmin etmesi, tahmin edilen kelime anlamlarının doğruluğunun sözlükten kontrol edilmesi, öğrenilen kelimelerin farklı cümlelerde kullanılması, kelime-anlam eşleştirmeleri, birden fazla anlamı barındıran kelimelerin farklı anlamlarının bulunması, anlamları verilen kelimelerin bulmacadaki uygun yerlere yazılması vb. çalışmalar kelime çalışmalarında en sık karşımıza çıkan uygulamalardır. Çalışma kitaplarında genelde ilk etkinlikler olarak tasarlanan kelimedede anlam çalışmalarının her defasında farklı şekillerde tasarlanmasına dikkat edilmelidir.

Öğrenci çalışma kitabındaki kelimedede anlam etkinliklerinde çok büyük oranda kelimelerin anlamlarını metinden hareketle tahmin etmeye öncelik verilmiş, daha sonra bu tahminlerin doğruluğunun sözlüklerden kontrol edilmesi yoluna gidilmiştir. Melanlıoğlu (2013) tarafından yapılan bir araştırmada çalışma grubundaki öğrencilerden 15’i, yeni bir kelimeyle karşılaşınca kelimenin anlamını ilk olarak tahmin ettiğini belirtmiş, öğrencilerin 17’si ise ilk olarak sözlüğe baktığını ifade etmiştir. Öğrencinin ilk defa karşılaştığı bir kelime üzerinde düşünmesi, anlamı hakkında çeşitli tahminler yürütmesi, son olarak da sözlük yardımıyla kelimenin anlamını netleştirmesi tercih edilen bir durumdur. Bu nedenle çalışma kitaplarındaki sözlük kullanma etkinliklerinde “tahmin etme- sözlüğe yönlendirme” sıralamasının uygulanmasına öncelik verilmesi uygun görülmektedir.

Çalışma kitaplarındaki kelime etkinliklerinde öğretimi yapılan kelimeleri türler bazında değerlendirdiğimizde çok büyük oranda isim ve isim soylu kelimelere yer verildiği, fiil türündeki kelimelerin yok denecek kadar az olduğu görülmüştür. Bu sebeple fiil türündeki kelimelerin de etkinliklerde yer almasına çalışılmalıdır. Bununla beraber bir etkinlikte öğrencilere verilen kelimelerden birkaçının ilerleyen haftalarda yine başka bir etkinlikte kullanılarak kelimenin öğrencilerde kalıcı olması sağlanabilir.

Kelime öğretimi çalışmalarının ana kaynağı olan Türkçe sözlüklerin öğrenciler tarafından kullanımının alışkanlık haline getirilmesi için kelime çalışmalarında öğrencilere mutlaka sözlük kullanılmalıdır. Haziran 2007’de Tebliğler Dergisi’nde yayımlanan “Ders Kitapları ile Eğitim Araçlarının İncelenmesi ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönerge”de yazılı “...öğrencilere sözlük kullanma alışkanlığı kazandırmak ve farklı sözlüklere yönlendirmek için Türkçe, Dil ve Anlatım ile Türk Edebiyatı ders kitaplarında sözlük bölümüne yer verilmez.” ifadesinden hareketle öğrencilere sözlük kullanma alışkanlığının kazandırılması için kitaplarda sözlük bölümüne yer verilmemiştir. Bu durumda öğrenciler piyasada satışta olan sözlüklere yöneceklerinden bu tür sözlüklerin hazırlanmasında ders kitaplarındaki metinlerin ve çalışma kitaplarındaki kelime etkinliklerinin dikkate alınması gerekir. Bu açıdan bakıldığında okul sözlüklerinin eğitim-öğretim dönemlerinde kullanılan ders kitaplarına uygun şekilde düzenlenmesi uygun olacaktır. Zira öğrenciler için aradıkları kelimeleri kullandıkları sözlüklerde bulmak onların başarılı olduklarını düşünmeleri ve özgüven duygusunu kazanmaları

açısından önemlidir. Aranılan kelimelerin sözlüklerde bulunamaması öğrencilerde sözlüklere karşı olumsuz bir tutum oluşturabileceği gibi bu olumsuz tutum süreç içerisinde kelime etkinliklerine karşı da oluşabilecektir. Yaman (2010) tarafından yapılan araştırmada öğrencilerin % 63'ünün sözlük kullanmaktan hoşlanmadıkları, sözlük kullanmaktan hoşlanan öğrencilerin oranının yalnızca % 18 olduğu tespit edilmiştir. Bu gibi sıkıntıları bertaraf etmenin ve öğrencilerdeki sözlük kullanma isteksizliğini ortadan kaldırmanın kaliteli ve işlevsel okul sözlükleri hazırlamakla mümkün olacağı söylenebilir.

Çalışmada değerlendirmeye alınan ilköğretim Türkçe sözlüklerin çoğunda 7. Sınıf Türkçe dersi öğrenci çalışma kitabındaki kelime anlam etkinliklerinde öğrencileri sözlük kullanmaya yönlendiren kelimelere yer verilmiştir. Eğitim öğretim yılı başlamadan önce okul sözlüklerinin öğretmenler tarafından taranarak hangi sözlüklerin hangi sınıf seviyesine uygun olabileceği şeklinde bir çalışma gerçekleştirilebilir. Öğretmenler tarafından yapılacak tavsiyelerle öğrenciler kendileri için kullanışlı olacak sözlükleri almaya ve kullanmaya yönlendirilebilir. Sözlüklerin sınıf seviyelerine göre tasnif edilmesi anlayışına uygun olarak okul sözlüklerinin de kademeler arası ayrıma tabi tutulması yararlı olacaktır. Bunun için ilköğretimler baz alınarak hazırlanan sözlüklerin ilkokul ve ortaokul kademeleri için ayrı ayrı hazırlanmasına yönelik çalışmalar yapılabilir.

İlköğretim Türkçe sözlüklerin kelimenin anlamını verdikten sonra kelimeyi örnek bir cümle içinde göstermesi önemlidir. Ancak piyasadaki okul sözlüklerinin bu anlayışla hazırlanmadıkları da ortadadır. Bunun için gerekirse sözlüklerin sayfa sayılarının artırılması yoluna gidilmeli, öğrencilerin seçkin edebî ürünlerden alınacak uygun cümlelerle tanıştırılmasına ve böylece kelime öğretiminin zengin bir içeriğe büründürülmesine çalışılmalıdır.

KAYNAKLAR

- Aksan, D. (2003). *Her yönüyle dil-ana çizgileriyle dilbilim (3.Cilt)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Akyol, H. (2008). *Türkçe ilk okuma yazma öğretimi*. Ankara: Pegem Yayınları.
- Akyol, H. ve Temur, T. (2009). Kelime hazinesinin geliştirilmesi. A. Kırkkılıç ve H. Akyol (Ed.) *İlköğretimde Türkçe öğretimi* içinde. (s. 193-229). Ankara: Pegem Yayınları.
- Arı, G. (2013). Kelime öğretimi. C. Yıldız (Ed.) *Kuramdan uygulamaya Türkçe öğretimi* içinde. (s.337-363). Ankara: Pegem Yayınları.
- Baltaş, Ş. ve Gökalp, E. (2014). *İlköğretim Türkçe sözlük*. İstanbul: Bordo Siyah Yayınları.
- Benekçi, Ş. (2015). *İlköğretim Türkçe sözlük*. Damla Yayınevi: İstanbul.
- Calp, M. (2010). *Özel eğitim alanı olarak Türkçe öğretimi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Cengiz, M. ve Cengiz, M. (2010). *İlköğretim Türkçe sözlük*. İstanbul: Kare Yayınları.
- Çeçen, M.A. (2002). *İlköğretim öğrencilerinde kelime hazinesinin geliştirilmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. İnönü Üniversitesi, Malatya.
- Çiftçi, Ö. ve Çeçen, M.A. (2013). Kelime öğretimi. A. Güzel ve H. Karatay (Ed.) *Türkçe öğretimi el kitabı* içinde. (s. 335-350).Ankara: Pegem Yayınları.

İlköğretim Türkçe Sözlüklerin 7. Sınıf Türkçe Dersi Öğrenci Çalışma Kitabındaki “Kelimedede Anlam” Etkinliklerinde Kullanılabilirliğinin İncelenmesi

- Demir, C. (2006). Türkçe/ edebiyat eğitimi ve kişisel kelime serveti. *Millî Eğitim Dergisi*, 169, 207-226.
- Elbir, B. ve Yıldız, H. (2013). Türkçe öğretiminde sözlük kullanımı ve sözlüçülük. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü Dergisi Türkçenin Eğitimi Öğretimi Özel Sayısı*, 11, 249- 268.
- Göçer, A. (2001). Türk dili ile ilgili sözlüklere genel bir bakış ve günümüz ilköğretim sözlükleri. *Türk Dili Dergisi*, 598,388-403.
- Göçer, A. (2009). Türkçe eğitiminde öğrencilerin söz varlığını geliştirme etkinlikleri ve sözlük kullanımı. *Turkish Studies*, 4 (4), 1025-1055.
- Göçer, A. (2015). Türkçe dersi metin işleme sürecinde bağlam temelli sözcük öğretimi ve etkin sözcük dağarcığı oluşturmadaki işlevi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 3(1), 48-63.
- Göğüş, B. (1978). *Türkçe ve yazın eğitimi*. Ankara: Gül Yayınevi.
- Güneş, F. (2014). *Türkçe öğretimi yaklaşımlar ve modeller*. Ankara: Pegem Yayınları.
- Güzel, A. ve Karadağ, Ö. (2011). Türkçe eğitimi açısından okul sözlükleri. 3. *Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu Bildirileri*. Dokuz Eylül Üniversitesi,16-18 Aralık 2010, İzmir. S. 449-456.
- Kaçmaz, E. (2012). *İlköğretim Türkçe sözlük*. Ankara: Gönül Yayıncılık.
- Karadağ, Ö. ve Kurudayıoğlu, M. (2010). 2005 Türkçe programına göre hazırlanmış ilköğretim birinci kademe Türkçe ders kitaplarının kelime hazinesi. *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 27, 423- 436.
- Karadağ, Ö. (2011). İlköğretim Türkçe sözlüklerinin hazırlanmasında temel ölçütler. *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 30, 193-206.
- Karadüz, A. (2009). Sözlük, sözcük anlamı ve öğrenme üzerine. *Turkish Studies*, 4 (4), 636-649.
- Karasar, N. (2005). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Karatay, H. (2007). Kelime öğretimi. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 27 (1), 141-153.
- Komisyon. (2008). *İlköğretim Türkçe sözlük*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Komisyon. (2009). *İlköğretim Türkçe sözlük*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Korkmaz, Z. (2010). *Grammer terimleri sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.
- Kuşçu, H. (2015). *İlköğretim Türkçe altın sözlük*. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- MEB. (2006). *İlköğretim Türkçe dersi (6, 7, 8. sınıflar) öğretim programı*. Ankara: MEB Yayınları.
- MEB. (2009). *İlköğretim Türkçe dersi (1-5. sınıflar) öğretim programı*. Ankara: MEB Yayınları.
- Melanlıoğlu, D. (2013). Ortaokul öğrencilerinin sözlük kullanma alışkanlıkları: nitel bir araştırma. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 2(2), 266-284.
- Okur, A. (2011). İlköğretim Türkçe sözlükleri üzerine. *Turkish Studies*, 6 (1), 1512-1529.

- Özafşar, S. (2015). *Türkçe sözlük*. İstanbul: İlk Adım Yayınevi.
- Özbay, M. ve Melanlıoğlu, D. (2008). Türkçe eğitiminde kelime hazinesinin önemi. *Yüzyüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5 (1), 30-45.
- Püsküllüoğlu, A. (2014). *Ortaokul Türkçe sözlük*. Ankara: Arkadaş Yayınevi.
- Sever, S. (2011). *Türkçe öğretimi ve tam öğrenme*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Şahbaz-Dağlıoğlu, E. (2014). *İlköğretim Türkçe 7 öğrenci çalışma kitabı*. Ankara: Cem Veb Ofset.
- Şenyıldız, A. (?). *İlköğretim Türkçe sözlük*. İstanbul: Şenyıldız Yayınevi.
- Tosunoğlu, M. (1999). Kelime servetinin eğitim öğretimdeki yeri ve önemi. *Millî Eğitim Dergisi*, 144, 71-73.
- Ünalın, Ş. (2006). *Türkçe öğretimi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Yaman, H. (2010). İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinin sözlü kullanma alışkanlıkları üzerine bir değerlendirme. *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 27, 735-751.
- Yaman, H. ve Dağtaş, A. (2014). Ortaokul 6, 7 ve 8. sınıf öğrencilerinin sözlüklere yönelik tutumları: betimsel bir analiz. *Turkish Studies*, 9 (3), 1581-1597.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldız, C. ve Okur, A. (2010). İlköğretim okullarındaki okuma etkinliklerinde göz ardı edilen bir konu: sözcük öğretimi. *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 27, 753-773.
- Yılmaz, E. ve Koçmar, Y. (2009). İlköğretim okulları (6., 7., 8. sınıflar) için hazırlanan Türkçe sözlüklerin Türkçe ders kitaplarındaki söz varlığını yansıtmaması bakımından değerlendirilmesi. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18, 79-98.